

CZETZ BALÁZS

Egy katolikus pap a kommunizmus bővületében

Szittyay Dénes (1887–1957)

A katolikus egyház képviselőinek – különösen a felső klérus – politikai szerepvállalása korántsem számított szokatlannak a XX. század elején. A háború utáni időszakban az erősödő kommunista befolyás azonban, már nem tette lehetővé, hogy az egyház sikeres politikai tevékenységet folytasson. Az új politikai elit nem tűrte a konkurenciát és nem csak a keresztényi alapokon politizáló pártokat, hanem valamennyit – ide értve a többé-kevésbé baloldaliakat is – igyekezett ellehetetleníteni, beolvasztani. Abban az országban, ahol a katolikusok száma 65 százalék fölött volt, és ahol a mind nyíltabb egyházellenes propaganda ellenére 1949-re – ugyan csak néhány százalékkal – nőtt a katolikus hívők száma¹, különösen fontos volt a hatalmon lévők számára, hogy a vallásos tömegek felé is nyissanak, és ha máshogy nem is, de legalább színleg bizonyítsák toleranciájukat. Az 1945 és 1950 között zajló folyamatok során a kommunisták célja nem volt más, mint a katolikus egyház gazdasági, szellemi fölényének megtörése, a társadalomra gyakorolt hatásának radikális csökkentése. Ebben az időszakban nem törekedtek a klérus szervezett megosztására, erre csak a békepapi mozgalom megindítása után került sor. Ugyanakkor az önként, belső indítatásból a kommunisták mellé álló klerikusok szerepvállalását örömmel vették és nem egy esetben „illően” jutalmazták is. Az alábbiakban egy ilyen kommunista érzelmű katolikus pap életútjának és tevékenységének bemutatására vállalkozunk. A pályakép megrajzolását, és az események rekonstruálását nehezíti, hogy jelenlegi ismereteink szerint Szittyay Dénes nem hagyott hátra semmilyen visszaemlékezést vagy naplót (legalábbis a minket foglalkoztató 1945 utáni időszakból nem). Ennek következtében életútjának felvázolásakor csupán a mások által írt feljegyzésekre támaszkodhatunk.

Szittyay Dénes 1887. december 30-án született a Nyitra megyei Verbőn. Tanulmányait a pozsonyi jezsuita kollégiumban és Innsbruckban végezte. 1904-ben lépett be a rendbe és 1918-ban szentelték pappá. 1923-ban szerzett történelem-földrajz szakos tanári diplomát a Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemen. Jezsuita szerzetesként alaposan felkészült, művelt, nyelveket beszélő ember volt (saját bevallása szerint magyarul, németül, tótul,

¹ BALOGH Margit, GERGELY Jenő, *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Adattár*, Bp., 1996, 154–170.

lengyelül, spanyolul jól, olaszul, franciául kevésbé értett)², aki ezeknek a képességek birtokában életét rendje történetének kutatására óhajtotta szentelni. A húszas évek elején Hollandiában a jezsuita rend központi levéltárában kutatta a rendtagok magyarországi és erdélyi jelentéseit a XVI–XVII. századból. Ezt követően a spanyolországi Simancas levéltárában a magyar vonatkozású anyagokat gyűjtötte és készített róluk másolatokat.³ Ezt a munkát a vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízásából és támogatásával végezte.

Az ígéretesen induló tudós-kutató karriert váratlan döntés törte ketté. 1924-ben Szittyay egészségi állapotára való hivatkozással kérte, hogy a jezsuita rend kötelékéből bocsássák el. Döntésének háttere nem ismert, nem tudjuk, mi készítette arra, hogy elhagyja azt a rendet, amely oly sokat adott neki, és ahol látszólag megbecsült, komoly munkát végző tagja volt a közösségnek. Kilépése után felvételét kérte a Veszprémi Egyházmegye papjai közé. Tomcsányi Lajos⁴, Szittyay rendtársa levélben fordult a veszprémi püspökhöz és kérte, hogy alkalmazza őt. Biztosította, hogy a rendházban sajnálják Szittyay távozását és botránnyra utaló körülmények ezzel kapcsolatban nincsenek. Ugyanakkor méltatta volt rendtársa érdemeit és javaslatot is tett arra, hogy a veszprémi káptalan levéltárának rendezése során a képességeit az egyházmegye hasznosíthatná. Emellett azonban minden feladatra alkalmasnak tartotta őt a segédlelkésztől a kórházlelkészig, sőt figyelembe véve végzettségét még pedagógiai munkára is javasolta (Tarnócára segédlelkésznek és a Széchenyi grófék mellé házi oktatónak).⁵

Rott Nándor megyés püspök június végén értesítette Szittyayt arról, hogy egyházmegyéjébe felveszi. Kapcsolatuk nem volt hosszú életű, Szittyay ugyanis a következő évben már a Székesfehérvári Egyházmegyében teljesített szolgálatot. Előbb a belvárosi plébánián káplán (1925 és 1926 között), majd püspöki titkár volt. Az évek során több

² Ráday levéltár, Szittyay Dénes gyűjteménye C/82, Szittyay Dénes levele a veszprémi püspöknek, 1924. június 18.

³ Szittyay Dénes munkái: SZITTYAY Dénes, *A simancasi spanyol állami levéltár, Levéltári Közlemények*, 1924, 2/1, 1–17; Uő., *A simancasi spanyol állami levéltár magyar vonatkozású anyaga*, Történeti szemle, 1922, 11/1-4, 152–163; Uő., *Egy magyar híthírdető a Pombál-féle egyházüldözés rémnapjaiban*, Magyar Kultúra, 1915, 2, 418–427, 468–471, 518–522; Uő., *A jezsuiták visszatelepítésének kérdése Magyarországon a 19. század első felében, Jezsuita történeti évkönyv*, Bp., 1941, é.n. [1941] 226–230; Uő., *Haynald Lajos kalocsai bíboros érsek élete, A Jézus-társasági kalocsai katolikus érseki főgimnázium értesítője az 1914–1915. iskolai évről*, Kalocsa, 1915, 3–43, *A Jézus-társasági kalocsai katolikus érseki főgimnázium értesítője az 1916–1917. iskolai évről*, Kalocsa, 1917, 3–65; Uő., *Szántó (Arator) István SJ (1540–1612) élete és munkássága*, Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 1994, 6, 3–4, 5–33.

⁴ Tomcsányi Lajos (1846–1926) egyházjogász, egyháztörténész, pedagógus. Pusztá-Kovácsiban (Somogy megye) született, gimnáziumi tanulmányait Kalocsán és Kecskeméten végezte, azután belépett a jezsuita rendbe. Budapesten klasszika-filológiát tanult és tanári képesítést szerzett, majd Innsbruckban végzett teológiai tanulmányok után áldozópappá szentelték. Két évig az innsbrucki egyetemen dolgozott, majd 12 évig Kalocsán a gimnáziumban tanított. Budapesten hunyt el.

⁵ Ráday levéltár, Szittyay Dénes gyűjteménye C/82, Tomcsányi Lajos levele a veszprémi püspöknek.

településen is megfordult⁶, ám 1942 és 1943 között ismét Székesfehérváron szolgált, majd ezután 1943-ban került Bakonykútira. Tekintetbe véve, hogy Bakonykúti mind a megye, mind az egyházmegye egyik legkisebb települése, joggal feltételezhetjük, hogy Szittyay nem jutalomból, kiváló munkájának elismeréséért került erre a településre. A plébános a településen szolgált a háború idején és azt követően is. A problémák 1945 tavasza után kezdődtek. Szittyay Dénes mind nyíltabban kezdett szimpatizálni a kommunista párttal és egyre aktívabb szerepet vállalt annak munkájában is. Ugyanakkor egyre nagyobb ellenszenvvel viseltetett a falu többségét alkotó németajkú lakossággal szemben. Ennek következtében a lelkipásztori munkáját kezdte elhanyagolni, a szöszéket politikai agitációra használta. A hívei elmaradoztak, sőt miután Szittyay kijelentette, hogy a volskbundistákat nem akarja a templomban látni, a sváb lakosság, sőtve érezvén magát, tüntetőleg távol maradt az istentisztelettől. Tekintve, hogy a kommunista érzelműek amúgy sem látogatták a templomot, ezután csupán 3-4 fő előtt volt kénytelen misézni.

A plébánoshoz már 1945-ben levelet juttatott el a kommunista párt, amelyben köszönetüket fejezték ki, amiért „*a főtisztelendő plébános úr megértve a mai idők szellemét bátran áll ki a reakció ellen a magyar szabadság harcokaként*”. „*Különös meghatottság vett erőt*” a megyei titkáron, amikor a járási titkár jelentésében olvasta, hogy Szittyay „*isten áldását kérte a kommunista párt munkájára*”. A megyei titkár jó egészséget kívánt neki és további helytállásra buzdított „*egy olyan községben, amelynek a lakossága túlnyomórészt svábokból és folkszbundistákból [sic!] áll*”.⁷ A Bakonykútin zajló események híre eljutott a püspökségre is, és a valós helyzetet feltáró vizsgáló bizottságot küldtek ki. Vibirál Lajos esperes és Vajk Gyula bodajki plébános jelentéséből szomorú kép tárult az egyházi előljárók elé. A település lakosságát a plébános személye teljesen megosztotta, munkájával, életvitelével a többség nem volt elégedett. Szittyay a hittanórákon nem vett részt a KALOT és a KALÁSZ a településen nem működött. Az a vád is elhangzott, hogy a plébános a kommunista párt tagja, ezt azonban ő tagadta.⁸ Az áldatlan állapotokat megszüntetendő Shvoy Lajos azonnal nyugdíjaztatni akarta Szittyayt. Erre azonban csak a következő év tavaszán került sor, ugyanis a plébános kórházi kezelésre szorult, és felgyógyulásáig kérte, nyugdíjazásának elhalasztását. 1946. április 1-ével Szittyayt a megyéspüspök felmentette a bakonykúti plébánia vezetéséből, és nyugállományba helyezte. Utódjául Lehotay János ér-

⁶ 1927–1931 Alcsútdoboz, 1933–1934 Nadap, 1935–1938 Pilisszentlászló, 1939–1942 Bakonyrákány.

⁷ Az MKP Fejér Megyei Bizottságának levele Szittyay Dénes bakonykúti plébánosához, 1945. június 15., Fejér Megyei Levéltár (FML), MKP Megyei Bizottság (MKP MB), 2. fond 88. ó. e.

⁸ Az MKP bakonykúti alapszervezetének iratanyagában tagnévsor nem maradt fenn. Az alapszervezet vezetői között azonban bizonyosan nem volt Szittyay Dénes.

ófaluí lelkészt nevezte ki. Ám Lehotay sem maradt hosszú ideig a településen, viselkedése nem nyerte el sem a település lakóinak, sem egyházi előjáróinak tetszését⁹, így 1947 tavaszától már ismét Szittyay szolgált Bakonykútin. Visszatérésének pontos körülménye az adatok hiányossága folytán nem rekonstruálható.

Az bizonyos, hogy a plébános ezt követően is kiállt a kommunista párt mellett, isztentiszteletein „*a kommunisták mellett beszélt*”, valamint hajlandó volt az MKP gyűlésein is felszólalni. A móri járási párttitkár az ő 1947. május 18-i szereplésének tudta be, hogy Balinkán „*pártunk szimpátiáját megnövelte*”.¹⁰ A plébános az 1947-es választások alkalmával is minden erejével a kommunista párt mellett agitált, még a megye képviselőjelöltje is volt.¹¹ A plébános aktívan bekapcsolódott a választási küzdelmekbe is, 1947. augusztus 3-án a Mórton tartott nagygyűlésen Rajk László előtt szólalt fel és az egyház, valamint a demokrácia „*egygyéforrását*” kívánta. 1947. augusztus 10-én pedig a Szabad Népben felhívást jelentetett meg, amelyben az MKP budapesti bizottságához fordult azzal a kéréssel, hogy a bakonykúti templom helyreállítását anyagilag támogassák. A nyílt levél megjelenése után a püspök ismételten figyelmeztette Szittyayt, hogy tartózkodjon a politikai szerepléstől, és kánoni intelemben részesítette. Ezt követően újból megpróbálta őt eltávolítani a plébániáról és Udvardi Ignácot nevezte ki a helyére. Az ekkor már nagy befolyással bíró kommunista párt megyei vezetői azonban elérték, hogy Udvardi visszautasítsa a felkérést („*Mi akkor beszéltünk Udvardival, aminek eredményeként az nem fogadta el a kinevezést, és így Szittyay elvtársunk továbbra is Bakonykútin maradt*”).¹²

Végül 1948 áprilisában Szittyay Dénes bakonykúti plébános személye körül országos botrány kerekedett. Rajk László székesfehérvári látogatása alkalmával¹³, Szittyay kenyeret nyújtott át a belügyminiszternek és köszöntötte őt, mint egy olyan párt tagját, aki lehetővé tette a földosztást. A gyűlés alatt a plébános az emelvényen a munkáspártok, a kisgazdapárt valamint a parasztpárt képviselői között foglalt helyet. Ezt követően – megelégedve a sorozatos politikai szerepvállalásait – Shvoy Lajos megyés püspök Szittyay Dénest eltiltotta a papi hivatás gyakorlásától (tévesen ez az esemény úgy ment át a köztudatba, hogy a püspök

⁹ 1947-ben már Besnyőn szolgált.

¹⁰ Az MKP Móri Járási pártbizottságának május havi összefoglaló jelentése, 1947. május 27., FML, MKP MB, 2. fond 12. ö. e.

¹¹ *A Magyar Kommunista Párt képviselőjelöltjeinek névsora*, Fehérvári Hírek (FH), 1947. augusztus 2., 1. Ugyanakkor a választási plakáton a neve már nem szerepel.

¹² Az MKP Fejér Megyei Bizottságának levele a Központi Vezetőség Értelmisségi Osztályának, 1948. április 22., FML, MKP MB, 2. fond 48. ö. e.

¹³ Rajk László 1948. április 11-én vasárnap tartott beszédet Székesfehérváron. A Fehérvári Napló szerint a gyűlésen részt vett dr. Sztinyai [Szittyay] Dénes bakonykúti plébános is. *Rajk László fehérvári beszéde*, Fehérvári Napló (FN), 1948. április 13., 1.

kiközösítette a plébánost).¹⁴ Ezt követően a megyés püspököt mind a helyi, mind az országos sajtó intenzíven támadta, úgy állították be őt, mint aki üldözi a nép egyszerű papját.¹⁵ A Szabad Nép hasábjain két cikk jelent meg a Fejér megyei eseményekkel kapcsolatban, amelyek mintegy felvezetésül szolgáltak Révai május 9-ei, „*A fekete reakció*” című vezércikkéhez, amelyben kiállt Szittyay mellett és ostromozta a felső klérust.¹⁶ Az országgyűlésben május 12-én Gyöngyösi János a kisczardapárt főtitkára interpellált a Szittyay ügyben. Dinnyés József azonnali válaszában kijelentette, megállapítható, hogy a felfüggesztés mögött politikai és nem vallási okokat kell keresni. Védelmébe vette Szittyayt, aki „*nemcsak pap, hanem a demokratikus köztársaság szabad polgára*” és így „*joggal számíthat védelemre a néptől, amely mellett kiáll, de a köztársaság kormányától is, amely nem tűrheti bárki üldözését demokratikus állásfoglalása miatt.*”¹⁷

A megye területén nagy visszhangot váltott ki a Szittyay ügy, mindenki számára egyértelmű volt, hogy már többről van szó, mint a bakonykúti plébános sorsa, itt a párt és a katolikus egyház feszül egymásnak. Éppen ezért Németh István megyei titkár levélben fordult az MDP központi vezetőségéhez és azonnali intézkedést kért Szittyay álláshoz juttatása érdekében.¹⁸ Javasolta, hogy „*gyorsan el kell helyezni középiskolába nyelvtanárnak*”.¹⁹ A kommunista párt felső vezetése azonban ennél nagyvonalúbbnak bizonyult, és a bakonykúti plébánosból miniszteri tanácsos lett a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban. Kinevezésére 1948. május 28-án került sor.²⁰ Rákosi erről így írt visszaemlékezésében: „*Szittay [helyesen: Szittyay] Dénesnek mi azonnal a hóna alá nyúltunk, felhoztuk Budapestre, azonnal állásba helyeztük, s gondoskodtunk róla, hogy felfüggesztése ne hasson elriasztóan a többi demokratikus papra, ellenkezőleg, lássa mindenki, akit illet, hogy a demokrácia nem engedi, hogy híveit az egyházon belül üldözzék.*”²¹

¹⁴ Az erkölccsel kapcsolatos büntetőügyek iratait a kánonjog értelmében az elmarasztaló ítélet után tíz évvel megsemmisítik, csupán annak rövid összefoglalását és az ítéletet őrzik meg. Ennek következtében Szittyay Dénes büntetőügyének iratai feltehetően megsemmisítésre kerültek.

¹⁵ *A megyés püspök hajszája a nép papja ellen*, FN, 1948. május 9., 3.

¹⁶ A Szittyay ügygel három cikk is foglalkozott a Szabad Népből: *Inkvizíciós szellem Shvoy egyházmegyéjében*, Szabad Nép (SzN), 1948. május 6., 3.; *Shvoy úr, a székesfehérvári püspök, aki kiközösítette a bakonykúti plébánost*, SzN, 1948. május 8., 3.; RÉVAI József, *A fekete reakció*, SzN, 1948. május 9., 1.

¹⁷ *A magyar nép és kormánya megvédi Szittyay Dénest*, FN, 1948. május 13., 1.

¹⁸ A kommunista párt mindent elkövetett, hogy a nyilvánosság előtt támogatásáról biztosítsa a plébánost ennek köszönhető az is, hogy Szittyayt a május 17-én alakult Magyar Szabadságharcos Szövetség Fejér megyei választmányának tagjává választották.

¹⁹ Az MKP Fejér Megyei Bizottságának levele a Központi Vezetőség Értelmezési Osztályának, 1948. április 22., FML, MKP MB, 2. fond 48. ö. e.

²⁰ *Minisztertanácsi jegyzőkönyvek napirendi jegyzékei, 1947. június – 1950. február 25.*, szerk. G. VASS István, Bp., 187.

²¹ *Rákosi Mátyás Visszaemlékezések 1940–1956*, I-II, szerk. FEITL István, GELLÉRINÉ LÁZÁR Márta, SIPOS Levente, Bp., 1997, 517.

Ez év december 14-én ismét hallatott magáról a volt plébános, ekkor tartották ugyanis Budapesten a Szittyay Dénest „üldözők” népbírósi perét. Dr. Hortoványi Imrét (volt vendéglóst) és Bukovszki Gyulát (kereskedőt) demokráciaellenes propagandával és a bakonykúti plébános elleni kíméletlen hajszával vádolták. A vádirat szerint ők ketten irányították bakonykútin a demokráciaellenes propagandát, továbbá ők jelentették a püspöknek „a plébános demokrácia iránti rokonszenvét”. A büntetőperben az „üldözött” plébános is tanúskodott, aki kijelentette, hogy tudomására jutott, miszerint eltávolíttatására egyenesen Mindszenty adott utasítást, sőt őt 39 másik társával együtt a hercegprímás már 1945-ben „feketelistára” tette, és az illetékes püspököknél ennek a 40 papnak a leváltását folyamatosan sürgette. A vádlottakat végül két és fél évi, illetve másfél évi börtönbüntetésre ítélték.²²

Szittyay Dénes ezt követően munkája során a minisztériumban az államosított egyházi iskolák ügyeiért volt felelős. 1957. augusztus 22-én hetven éves korában hunyt el egy váratlan agyvérzés következtében.

Ezekben az években a megyében – csakúgy, mint az ország más területein is – az alsópapság helyzete az egyház ellen mind jobban fokozódó támadások miatt különösen nehéz volt. Az 1948-as esztendő az iskolák államosításával rendkívüli helyzet elé állította őket. A közvéleményt sikerrel osztotta meg a kommunista propaganda, amely szinte a végletekig hisztérikus állapotokba hergelte az országot. Ebben a légkörben nagyon is kapóra jött Szittyay Dénes „kiközösítése”. A kommunisták az ügyben rejlő lehetőséget alaposan ki is használták és igyekeztek azt folyamatosan a köztudatban tartani. A június elején történt tragikus pócspetri eset után azonban hamar lekerült a Szittyay ügy a napirendről és az újságok címlapjáról, hogy átadja a helyét egy a kommunista érdekeknek jobban megfelelő eseménynek, amely aztán végső soron azt eredményezte, hogy az iskolák államosítását a parlament sürgősséggel elfogadja.

²² Mindszenty fekete listájáról vallott üldözői perében a volt bakonykúti plébános, FN, 1948. december 15., 1.